

סור שישי < המחאה החברתית חזרה. רק שהמילה "טייקון" התחלפה במילה "סודני" / סבר פלוצקר, עמ' 2

1

קמטים של דאגה

לכלכלה יצא שם של מדע עגמומי, ולעוסקים בו יצא שם של אנשים עגמומיים. יש בזה משהו: המילה האהובה על הכלכלנים היא "לקצץ", והם מסוגלים בקלות להשכיח כל שמחה. פרופ' ג'פרי זקס אינו אחד מאלה.

כמראה בכיר לפיתוח כלכלי באוניברסיטת קורלומביה בניו יורק, כיועץ לממשלות רבות ולמו"כ"ל האו"ם, וכאחד מעשרת הכלכלנים המשפיעים ביותר בעולם, הוא שמר על להבה של אופטימיות גם בימי חושך. ראינו אתו לראשונה לפני שנות דוה, בימי קריסת הקומוניזם. עתידה של מורח אירופה נראה אז קודר מאין כמותו: היפר-אינפליציה, אבטלה, עוני, מפעלים מושבתיים, שווקים אבודים. אבל זקס כבר רקם תוכניות שיישומן, כך חזו, יאפשר למדינות הפוסט-קומוניסטיות להתאושש במהרה בימינו. בשנים האחרונות כתב ספרים איד' להציל את הארץ ממחסור ומרעב, ואיד' להציל את אמריקה מציפורני קבוצות האינטרסים הטורפות. אלא שהשבוע בתל אביב פגשתי כלכלן שנגמר לו מלאי האופטימיות. "המ צב בכירע", אמר לי פרופ' זקס, "ואף שבתאוריה ניתן עדיין להציל את העולם מהידרדרות לכאוס כלכלי, בפרקטיקה אני לא נותן לזה סיכוי". אמר והרים אליי את פניו שלפעת נחרשו קמטים.

נלך, ברשותך, למקורות הפסימיות שלך. האם היורו ישרוד או שגוש המטבע האחד יתפרק? "אני מאוד מקווה שגוש היורו לא יתפרק, אבל לא הייתי מהמר על כך בכספי. למעשה, אני כמעט בטוח שהוא לא ישרוד, אף שהייתי ועדיין תומך מובהק של רעיון המטבע האחד. יתרונותיו גוברים בהרבה על חסרונותיו, כדאי וראוי להילחם למענו. רק שאין מי שייילחם. אירופה חסרת מנהיגות וחסרת מנהיגים, ראשיה מחפשים פתרונות קלים ובורחים מהתעמתות עם בעיות אמת. שקיעת היורו אינה גזרה מהשמיים, היא גזרת אדם". אתה לא מונומי? אם יוון תיאלץ לפרוש מגוש היורו, למה שפרישתה של כלכלה כה קטנה תפזר את המבנה כולו? היא רק בורג, לא? "הו, לא. ההשלכות של פרישת יוון תהיינה נוראיות. ההצטרפות לגוש היורו הייתה אמורה להיות צעד שאין ממנו חזרה. מדינה מצטרפת ויתרה לנצח על המטבע הלאומי שלה. עויבת יוון את הגוש תערער לפיכך על כל ההיגיון הפנימי של המטבע האחד. אם יוון יכולה לעזוב, למה ספרד לא? למה איטליה לא? ואולי דווקא גרמניה? מהרגע שיוון תפרוש, הספקות ברבר שרירות פרויקט היורו יכרסמו בהכרח באמינות הרבך המחזיק את חלקיו. הפרישה תפגע בלב המערכת. בכל מקרה, האמונה באי-הפיכותו של גוש היורו התערערה מעצם הדיבורים על פרישת יוון.

"נכון מאוד, משהו עמוק כבר נסרק. העובדה שבכירי המדינאים באירופה מפזרים רמזים על הכנותיהם לפירוק היורו מעוררת בי חלחלה. הם עצמם מרימים את הגרון על קיום הגוש, דוחפים אותו לעבר פי הפחת. אל נקודת אל חזור". מה הכשיל עד כה את הטיפול במחלתה הבל-בלית של יוון?

"מזה כשנה וחצי המפקידים מושכים את כספם מבנקים ביוון משום שאיבדו את האמון בהם. הייתי מתאר זאת כבהלה בנקאית בהילוך איטי, שהת גברה מאד באחרונה. אך במקום לפעול לעצירת הרימום, לבלית בריתת ההון, פועלים ראשי גוש היורו לקיצוץ בתקציבי ממשלת יוון. כאילו הקיצוץ הוא חזות הכל. זו טעות חמורה. הקיצוץ רק מכשיל את עצמו. מוסדות גוש היורו חלשים, עייפים ובלתי-יעילים. אני כבר לא מצפה מהם לשום דבר. אהיה מופתע לטובה אם ברגע אחרון יירתמו האירופים לשיתוף פעולה, מה שלא הצליחו עד כה. לכן כל הסיכויים הם לרעת אירופה". ולרעת אמריקה: ביקורתו של פרופ' זקס על מדינאי אירופה מחוירה מול הקטילה שהוא קורטל את קובעי המדיניות הכלכלית בארה"ב. על רפובליקנים הוא מדבר בבו גמון, על דמוקרטים באכזבה עמוקה. אמריקה, לרעתו, קרועה מבפנים על-ידי מחלוקות אידאולוגיות קיצוניות המשתקות אותה.

שחור בעיניים

ראיון עם

פרופ' ג'פרי זקס,

מבכירי הכלכלנים בעולם ואופטימיסט מושבע בדרך כלל: "המשבר העולמי

כמעט בלתי נמנע"

פרופ' טרכטנברג חזר

נפעם מסין • וגם:

ההתנשאות של

מחאת הצפון

כיצד אתה רואה את המחאה החברתית בארה"ב? את תנועת כיבוש וול-סטריט? "הייתה לה השפעה לרגע, היא חישמלה לזמן קצר את דעת הקהל, אבל האפקט חלף כשהעיריות הצליחו לפנות את המפגינים ממקומות ציבוריים חשופים. לטהר את הפארקים, כפי שנאמר אז. אני יודע שגם בישראל הייתה מחאה חברתית, רק שאצלכם הממשלה הגיבה בתבונה, הקימה את ועדת טרכטנברג ואימצה את המלצותיה. אצלנו באמריקה, הממשל לא טרח אפילו להתייחס לרשימות המחאה, והקונגרס המשיך לחוקק חוקים לטובת העשירים ונגד העניים. הסיוע הציבורי לעניים קוצץ, המסים לעשירים קוצצו גם הם. במבט כולל, אני לא רואה הבדלים בולטים בין שתי המפלגות, הרפובליקנים והדמוקרטים. לשתיהן אין פתרון ואין חזון".

מה באשר לאסיה? אולי משם תבוא הישועה? "מסופקני. עד לפני זמן קצר חשבתי גם אני שהצמיחה המהירה של סין, הודו ומדינות אסיה נוספות תפצה על המיתון באירופה ובאמריקה. כעת מסתבר שהחולשה התפשטה גם אליהן. סין בהאטה ובאי שקט פוליטי מעמיק, וכלכלת הודו רדופה על-ידי כל תחלואיה הידועים של החברה ההודית. הוסף לכך את הנוקים המצטברים מהתחממות כדור הארץ, את ההידרדרות הסביבתית, את מחירי המזון המאמירים ואת התגברות הפאשיזם החדש באירופה – והנה לך הסיבות להיות כה מדוכדך".

המשבר העולמי בלתי נמנע?

"כמעט בלתי נמנע. הרבה מאוד דברים חייבים לקרות כדי שהוא יימנע. ואני שואל את עצמי, האם משהו יידע להתמודד עימו? לבלום אותו? לטפל בתוצאותיו? מסופקני. צריך לקחת ברצינות את האפשרות שבמקרה ויתפרץ המשבר הגדול, לא תימצא מנהיגות פוליטית וכלכלית להתייצב מולו. כל העולם יושפע ויסבול".

נפרדנו. מבטו של פרופ' ג'פרי זקס נותר קודר ופניו נפולות. נימתתי את עצמי, אולי זה לא בגלל הכלכלה אלא בגלל הג'ט לג.

2

מסקנות מסין

פרופ' מנואל טרכטנברג, יו"ר ועדת התכנון והתקצוב של המועצה להשכלה גבוהה, חזר מסין נפעם. היה זה סיורו הראשון שם. "התרשמותי מסין אדירה", הוא מספר, כשהתפעמות עדיין ניכרת בקולו, "ביקרתי בלא מעט ארצות מתפתחות; כמעט תמיד ראיתי בהן צמיחה לא מאוזנת, המשאירה מאחור חלקים גדולים מהאוכלוסייה. רובעי עוני נוראיים לצד גורדי שחקים מודרניים לעשירים. את הסתירות הללו לא ראיתי בסין, לפחות לא באותו קנה מידה וזעק לשמיים כפי שקיים באמריקה הלטינית או במדינות אסיה אחרות. הצמיחה יותר שוויונית, והשלטונות רואגים שמפירותיה ייהנו גם השכבות המוחלשות. אתה רואה זאת ביחמות ממשלתיות, המשפרות את מצב האזרחים לכל רוחב החזית: השקעות ענק בתשתיות תחבורתיות המחברות פריפריה למרכז, במערכת בריאות פוסט-קומוניסטית לאחד שהקרומוניסטית קרסה, בחינוך לכל ועוד".

האם התרשמת גם אתה שהמחפכה הקפיטליסטית תחת הנהגה קומוניסטית חילצה מאות מיליוני סינים מהעוני?

"בהחלט. עדיה הגרולות של סין אינן כבומבי ההודית, עיר מודרנית המסתירה בתוכה מיליונים של עניים מרודים. הצמיחה היא גם מואצת וגם מכילה. טרכטנברג עמד בראש משלחת של אנשי מקצוע, שנסעה לסין כדי להעמיק את הקשרים האקרמאים בין שתי המדינות. "את התמריץ לנסיעה נתן לנו שר האוצר כשהקציב עשרות מיליוני שקלים למטרה זו", אומר טרכטנברג "שטייניץ ממוקר סין. חתמנו במהלך הביקור על הסכמים בין אוניברסיטאים רבים, הפותחים לנו שער למערכת ההשכלה הגבוהה הסינית".

על מה חתמתם?

"קודם כל, על הסכם לכינון קרנות ממשלתיות משותפות לקידום ומימון מחקרים מדעיים. עוד נחתם בביקור הסכם למתן 100 מלגות לשלוש שנים לפוסט-דוקטורנטים סינים בישראל, ובואם

צילומים: שאול גולן, אלנס קולומבוסקי

"המצב בכירע". פרופ' ג'פרי זקס השבוע בתל אביב

הפגנה נגד המסתננים בדרום ת"א

פרופ' מנואל טרכטנברג

פרופ' זקס: "חולשת אירופה ואמריקה התפשטה לאסיה. הוסף את ההידרדרות הסביבתית, את מחירי המזון ואת הפאשיזם באירופה, והנה הסיבות להיות כה מדוכדך"

פרופ' טרכטנברג: "יש בקרב האליטה הסינית הערכה עצומה למוח היהודי-ישראלי, ללא שמץ רגשות אנטישמיים. זה נכס אדי, שלא נבזז אותו"

במקום לנסות להבין את המניעים של מפגיני הדרום, ולצאת לקראתם עם תוכניות שיטפלו בחרדות האמת שלהם, מחאת הצפון העדיפה להתנשא עליהם

מדיניות המכוונת לדרדר את מצבם הכלכלי הרעוע. הם מפגינים נגד תופעות המאיימות להגדיל את האבטלה ולשחוק את שכר השכירים המצויים ממילא בתחתית הסולם. ההפגנות ברובן ספונטניות, אף שנציגים של מפלגות מסוימות מנסים, כרגיל, לאפות את העוגה הפוליטית שלהם על אש המחאה.

המחאה, אם כן, כבר חזרה, ובממדים לא מבוטלים. אבל היא לא אותה המחאה של הקיץ שעבר, ולכן היא נרחבת בכוון על-ידי דעת הקהל המגדירה את עצמה כנאורה ועל-ידי פרשנים שהפכו למטיפים.

כשעסם של המפגינים יוצא לא נגד חברות המזון אלא נגד מסתנני ומהגרי העבודה, כשבאחדות מהכרזות שהם נושאים, המרוחות בכתב יד, התחלפה המילה "טייקון" במילה "סורני", ברור שההפגנות שלהן פסולות ולא תיחשבה למחאה חברתית תקינה. התקן עליה רשום על שמם של ילדי מעמד הביניים הגבוה. העובדה שהמעמד העני חש מאוים הרבה יותר על ידי כניסה מאסיבית של עובדים זרים ומסתננים לשכונות מגוריו ולמקומות עבודתו מאשר על ידי ייקור חטיפי השוקולד לא מעניינת את המחאה החברתית דה-יוריס.

המחאה כבר חזרה, והיא ביטוי למצוקה מאוד אמיתית. השיח שבאמצעותו מתנסחת המצוקה מקומם, לעתים קרובות בלתי-אנושי, לעתים קרובות גועזני להחריה. אך מתחת לפני השיח רוחות המציאות כפי שנחשפה במחקרים כלכליים אוניברסיטאיים רבים: הכניסה המאסיבית לארץ של עובדים זרים ללא היתרי תעסוקה הייתה אחת הסיבות העיקריות – אם לא היחידה – להעמדת קת הפערים בחברה הישראלית. בישראל הגיעה התופעה של העובדים העניים, של משפחות עם מפרנס אחר השקועות בתחתית העוני, לממדים שאין כמותם במערב. גרמו לכך בראש ובראשונה – כמובן שלא באשמתם – הזרים שמכרו את כוח העבודה שלהם בזיל הזול, ובכך הביאו הן ליירדת השכר של העובדים הישראלים מעוטי ההשכלה והן לרחיקתם אל מחוץ לכוח העבודה. הניצול השתלם רק למנצלים. עמדו על כך ועדות ממלכתיות ישראליות והסקירות של ארגון ה-OECD וקרן המטבע הבינלאומית.

במקום לנסות להבין את המניעים של מפגיני הדרום, במקום לצאת לקראתם עם תוכניות כל-כליות-חברתיות שיטפלו בחרדות האמת שלהם, במקום לחשוף בפניהם את המנגנונים הסמויים המעצמים את מצוקתם, מחאת הצפון 2012 העדיפה להתנשא עליהם, לבזו להם, להתנער מהם. היא נכשלה במבחן הסולידריות הראשון.

מאליה. אל לנו לשחוק אותו בעצמנו". לא רק מעל תקציבי ההשכלה גבוהה מונת פת גרוזן הקיצוצים, גם מעל התקציב הנדרש ליישום המלצות הוועדה המפורסמת הנושאת את שמו.

"ההמלצות של הוועדה היו מאוזנות תקציבית. אני לא רואה סיבה להקפיאן, הרי לא פרצנו את המסגרות. אני אומר זאת בלי לזלזל בקושי לגבש את תקציב המדינה לשנה הבאה. הגירעון החזוי עמוק מדי וצריך להיזהר שלא להגיע אליו".

בכירים במשרדי הממשלה ומחוצה להם מעלים באחרונה את ההצעה לבטל בשנה הבאה את הכלל התקציבי, הנושא אף הוא את שמו. לפי הכלל צריכה ההוצאה התקציבית לגדול ב-2013 בשיעור ניכר. לא נוכל להרשות זאת לעצמנו, הם אומרים.

"צריך להיצמד לנוסחה זו, שהפכה לחוק. היא מתווה את מסגרת התקציב בימי הגאות והשפל כאחד. אם לנוכה הקושי הראשון מותרים עליה ו'מתקנים' אותה, אין עוד טעם להעמיד פנים שהנוסחה מקוימת. הקרב התקציבי נהיה אז פתוח לגמרי, משחק של תפוס ככל יכולתך".

שריה הקרב התקציבי העיקרי יהיה שוב הביטחון. היות חבר בוועדת ברודט, שגיבשה ב-2007 נוסחה מוסכמת לתוואי תקציב הביטחון למשך עשור. התוואי עדיין רלוונטי?

"ברור שכיום לא נשקף לנגד עיניהם של קובעי המדיניות אותו האופק הבהיר מלפני חמש שנים. כיום צריך להתחשב במשבר הכלכלי הגלובלי, באיום הגרעיני האיראני, בתהפוכות בעולם הערבי ובתוצאות המחאה חברתית. אי-הוודאות עלתה, והיא תישאר עמו עור זמן רב. מרחב התמרון של מקבלי ההחלטות הצטמצם. רוחק משום כך דרוש כעת תהליך סדרו וסקופו של קביעת תקציב הביטחון, כהתבסס על המתווה של ועדת ברודט. השקיפות חייבת להיות נר לרגלי המדינאים ואנשי הצבא. אך התהליך בפועל עדיין רחוק מלהיות סדור.

החלטורה התקציבית, בקיצור, עדיין איתנו.

3

מחאה סוג ב'

מזה חודש ימים מפגינים תושבי השכונות הרומיות בתל-אביב, ציבור חלש ומוחלש כלכלית, נגד אוזלת ידה של הממשלה. הם מפגינים נגד

ארצה יהדק את הקשרים בין שתי הקהילות המודעות. הסכם נוסף יאפשר למוסדות ישראלים להשכלה גבוהה למשוך סטודנטים סינים לתואר שני ואפילו ראשון. 300 אלף סטודנטים סינים לומדים מחוץ לארצם; לא נוכל להתחרות בכמות, אלא רק באיכות. אנחנו רוצים להביא ללימודים בארץ את המיעוט המוביל, את התלמידים האיכותיים ביותר. נהיה בררניים, והסינים הבטיחו לעזור לנו בכך. הם יודעים שהגל הבא של הצמיחה מוכרח להיות גם אצלם מבוסס על מדע, טכנולוגיה, הון אנושי. הגל הנוכחי, שנשען על אוצרות הטבע וכוח האדם, מגיע למיצוי המלא. הסינים מבינים שעל האוניברסיטאות שלהם להיפתח להשפעות חוץ, לרוח פרצים של ביקורת יצירתית, והם מחפשים אצלנו את המודל המתאים. יש בקרב האליטה הסינית הערכה עצומה למוח היהודי-ישראלי, ללא שמץ של רגשות אנטישמיים. זהו נכס אדי, שלא נבזזו אותו. האוניברסיטאות בארץ יצטרכו, מצידי, לפתח קשת של תוכניות לימודים באנגלית".

התלהבות טוחפת נשמעה בקולו של פרופ' טרכטנברג, ולא רציתי לפגום בה בשאלותי. שאלתי אותו אפוא בזהירות, אולי נזכר גם על המציאות הישראלית אליה חזרת מסיני? טרכטנברג שתק רגע, ואחר-כך נאנח אנחה יהודית עמוקה. אפשר שבגלל הצגת השאלה ואפשר שבגלל המציאות אליה חזר, והיא כה מעציבה.

שר האוצר אמר בכמה הזדמנויות שתקציב 2013 יהיה קשה. בכירי האוצר רומזים על הצורך בקיצוצים כואבים. האם אתה מעלה בדעתך ביטול או השעיה של הרפורמה הגדולה בהשכלה הגבוהה, שעלותה הרבה-שנתית המצטברת 7 מיליארד שקלים?

"הרפורמה בהשכלה גבוהה יצאה לדרך אחרי מה שמכונה, בצדק, העשור האבוד שלה. אשתקד והשנה רק התחילו להתאושש ממנו. במסגרת הרפורמה הקמנו את מערך מרכזי המצוינות והבטחנו תנאים יוצאי דופן למרענים ישראלים חוזרים מחו"ל. עד כה, הביצוע תאם את התוכניות, והאוצר עמד בדיבורו. גם האוניברסיטאות עמדו בדיבורן. לא יעלה על הדעת שהרפורמה תיפסק כעת; הפגיעה בהשכלה הגבוהה תהיה אנושה".

אבל לאוצר חסר כסף.

"הרצינות של מקבלי החלטות והאמינות שלהם נבחנות בשנים של לחצים תקציביים ולא בשנים של שפע תקציבי. אם תקציב הרפורמה בהשכלה גבוהה יקוצץ עכשיו, מה נגיד למרענים ישראלים שחזרו ארצה בידיעה שעתידם מובטח? מה נאמר למי שהתכוונו לחזור בקרוב? לא במקרה שמה המדינה את ההשכלה בראש סדר העדיפויות שלה; היתרון האיכותי של ישראל לא מובטח ולא מובן